

ՀԵԾԵԾԱՆՔՆԵՐԸ

Նա անցնում էր փողոցով յամրօրէն ու լուռ՝ այն յուզարկաւորի հանդիսաւորութեամբ, որ մեն-մենակ տանում է իր մեռելը թաղելու:

Եւ այն մեռելը նա կրում էր իր հոգում. երեւի հոգիների մեռելը աւելի ծանր է և ճնշող, քան այն, որ մարդիկ տեսնում են, որովհետեւ նա այնպէս էր քայլում, ասես իր հետ քաշ էր տալիս մի ահագին բեռ, որի տակ իր ոսկորներն էին ճարճատում:

Զգուճ էր իր ցաւի բեռն արդեօք, չգիտեմ, բայց կապարային դէմքի վրա ոչ մի միտք, ոչ մի յոյզ. ամեն ինչ այնտեղ սառած էր ու քարացած, որպէս մի մեռած մոլորակի վրայ՝ ուր կենդանի անցեալը վկայող հետքերն իսկ սոսկալի են իրանց մահաշունչ ցրտութիւնով:

Վայելուչ, մաքուր փողոցի մէջ նա մի դարչելի բիծ էր իր նողկալի արտաքինով: Կեանքի դարչանքն էր այն, որ սողում էր մի անդիտակից ըմբոստութեամբ հեգնելով այն ամենը, ինչ դժբախտ չէ. անզգայ հեգնութիւն, որից մարդ դող է զգում:

Նրան ասացին, որ յետ դառնայ, նա շատ էր աղտեղի. պաշտառտած զգեստների ծլանքներից կաթկըթում էր դարչահոտ ցաւը և թւում էր, թէ նրա կոխած տեղը գետինը վառւում է: Եւ նրա փոյթը չէր, նա շարունակում էր քաշ տալ իր հետ կեղտի և դարչահոտութեան այդ բեռը:

— Ո՞ւր ես գնում, յետ դարձիր:

Եւ նա յետ դարձաւ դէպի հակառակ կողմը, կրկին

քայլում էր նոյն հանդիսաւորութեամբ, նոյնպէս յամբօրէն, անտրտունջ. նա կարծես ասում էր.

«Աճք թողնում այս կողմում, այդ միւսնոյն է, իմ մեռելը կարող եմ ուրիշ կողմը թաղել». գոնէ ինձ թուաց, թէ նա այդպէս է ասում:

Նա քայլեց, քայլեց... ուր էր գնում, և ինչո՞ւ: Անշուշտ նա չէր մտածում, թէ ուր է գնում և ինչո՞ւ: Երբ ոտքերի տակ կարծր գետին կայ և քայլեր անել հնարաւոր է, ինչ պէտք է մտածել, թէ ո՞ւր գնալ և ինչո՞ւ: Նրանք երբէք չեն մտածում, թէ ուր են գնում և ինչո՞ւ: Աշխարհը լայն է, քայլիւր, քայլիւր, մինչև որ էլ չքայլես: Եւ թող քո տեղ քեզ նմանները քայլեն՝ միլիոններ են այդպէս գալիս և անցնում:

Մարդկային ցանկութիւնները յաճախ անբացատրելի են ու այլանդակ, նրանք երբեմն ծագում են առնում մի աղբիւրից, որի ակունքը անյայտ է նոյնիսկ տիրոջ: Ես ցանկացայ նայել մուրացիկի աչքերին: Նայել խորը, այնքան խորը, ուր նրա խղճուկ, գունատ հոգին է պլպլում, ինչպէս աւերակ տաճարի մութ կամարների տակ մոռացուած պլպլացող մի կանթեղ:

—Է՛յ, է՛յ, բարեկամ:

Նա ցնցեց իր աղտոտ ծլանքները ու կանգնեց. նրանք միշտ կանգնում են, ով և պահանջելու լինի, ասես ամեն մարդ կարող է նրանց ճակատագիրը լինել, ամեն ձայն բաղբի անդառնալի վճիռ:

Եւ նա կանգնեց, դէմքը դարձեալ կապարային էր ու անյոյզ: Ապակու պէս պաղած աչքերը ինձ վրայ ուղղեց և ես հաւատացած եմ, որ նա ինձ չէր տեսնում: Նրա հայեացքին ներկայացաւ երեւի մի մշուշապատ պատկեր, մէկն այն բիւրաւոր անօգուտ պատկերներից, որոնցից նա այնքան տեսել էր իր ցաւոտ կեանքի ճանապարհին, և որոնք բոլորն էլ իրար այնպէս նման էին:

Ես մօտեցայ, նա անշարժ էր իր տեղում և իր ծըլանքների դարչահոտութիւնն էր տարածում իր շուրջը:

Ձեռքս մեղմիւ դրեցի նրա ուսին, չոր, վտիտ ուս. ես զգում էի մատներիս տակ նրա ոսկորները, ես շարժեցի, շօշափեցի և նրանք խշխշացին ցաւով: Ես դէմքս մօտեցրի նրա դէմքին և չար, անկարեկից հայեացքս յառեցի նրա բիբերին: Եւ նայեցի երկար, յամառ կերպով, կորած որսը պրպտող շան վտանգաւոր հայեացքով, այնպէս՝ ինչպէս փողոցի անցորդները սիրում են ներս նայել այն ցածրիկ լուսամուտներից խղճուկ տների ներսը, ուր կեանքի ցաւն է դալարւում առանց բողի, անպատկառ, հեզնող ու ահաւոր:

Եւ ես նայեցի նրա աչքերին, փորձեցի իջնել խորը, խորը, այն լուռ մթութեան մէջ, ուր հեծեծում է մի կենդանի ցաւ՝ փակուած դադանի պէս չանդուելով իր բանտի պատերը: Ես հաճոյքով էի փնդում այդ դադանը, կ'ուզէի լսել նրա յուսահատ ձայնը, նրա խեղտուող հեծկտանքները, կամ կատաղի մռնչիւնը: Նայեցի խոր ու յամառ, բայց թափառականը ոչինչ չունէր իր աչքերում, ոչինչ իր հոգում:

Նա այնքան դժբախտ էր և այնպէս դարչելի. զգեստների կեղտոտ ծլանքներից ցաւն էր կաթկաթում, և ես հաւատացած էի, թէ նրա հոգում էլ, ինչպէս աղքատ տնակում մի մութ ցաւ է դալարւում թունաւոր ու սպառնալի վիշապի նման: Նայեցի և այդ բոլորի տեղ դտայ խաւար ու քար լռութիւն, ապրած յոյժեր կային, որոնք իրար դալարուած օձերի պէս կեանքի բռնի տակ քարացել էին ու սառել:

Ես նայեցի. և նրա հոգին փոթորիկ չունէր, նա անյոյզ էր ու մեռած, ինչպէս այն լճերը, որոնց ջրերի դառնութեան մէջ ոչ մի կենդանի չի ապրում, չի շարժում, չի յուզում մթին խորքերը, որոնց ափերին ոչինչ չի բուսնում: Այնտեղ հանգչում է միշտ հին օրերի մի տառապանք:

Նա հնազանդ էր իր ճակատագրին. նրա հոգում իշխում էր անսահման հնազանդութեան զազրելի մահը. և դա ինձ զայրացնում էր, նրան ցաւեցնելու, դժբախտ

դարձնելու համար ես պատրաստ էի ատամներով կծել իր կեղտոտ դորշ մսերը, որոնք երևում էին ցնցոտիների տակից ինչպէս հողի տակ վատ ծածկած աղբակոյտ։ Անգիտակից ու ապուշ հողիները հիւանդ աշխարհի թիկունքին ամենածանր բեռն են։ Բայց հաւատացած չէի, թէ նա ցաւ կը զգար իմ տտամներէց. նրա հողին մեռած էր։

Եւ այդ զարհուրելի մահուան պատմութիւնն ինձ համար մութ մնաց։ Աւերակ բերդը կամ տաճարը, որոնց քարերը կամաց-կամաց թափւում են, մինչդեռ կանգուն են պարիսպները, միշտ անյոյզ աչքերով են տեսնում, թէ ինչպէս իրանք մեռնում են մաս-մաս։ Աւերածի, մահուան անուրջները նրանց օրօրում են և բոց հողմերը լիզում են նրանց լերկ ճակատները, կեանքը խուսափում է ամեն օր, և իրանք չեն կարող ասել, թէ ինչո՞ւ են այդպէս, ինչո՞ւ են մեռնում և երբ կը մեռնեն իսպառ։ Թափառականը մի աւերակ շէնք էր, որ չգիտէր, թէ իր հետ ի՞նչ էր կատարուել, երբ և ինչո՞ւ։

Մենք լուռ էինք. ես նկատեցի, որ նրա կոպերը դողդողացին, շրթունքները քաշքշուեցին շղաձգօրէն։ Մի թէ խօսել էր ուզում, այդ անկարելի է։

—Է՛յ...

Շրթունքները վերստին հանգստացան և բիւրերը քար կտրեցին։

—Է՛յ, դու ի՞նչ ես։

Նա յետ տարաւ կեղտոտ շրթունքները և ատամները բացեց։

Ա՛հ, թշուառական, նա ժպտում էր։

—Դու ի՞նչ ես, ասում եմ։

—Ողորմութիւն արէք։

—Ողորմութիւն... ահա թէ ինչո՞ւ է ժպտում. նրանք բոլորը ժպտում են կշտանալու համար։

—Քաղցած եմ...

—Յիմար... քաղցած ես, յիմար, յիմար, քաղցած ու յիմար, երկնքի երկաւ շնորհը միանգամից։

Նա կրկին բացեց ատամները վատ բերանից դարձահոտութիւն տարածելով և ծիծաղեց հեզնող, զգուշի ծիծաղով:

— Ի՞նչ ես ծիծաղում, յիմար.

— Քաղցած եմ...

Եւ նա փախաւ միջանի անգամ յետ-յետ նայելով: Ես կանգնած նայում էի նրա յետեւից, տեսնում էի նրա նիհար, երկար պարանոցը, յիմար գլուխը, ողորմելի մէջքը, որի վրայ էլ նստել չէր կարելի այն աստիճան ոսկրոտ էր: Եւ նա քայլում էր անխորհուրդ ու յիմար, առանց իմանալու թէ ո՞ւր, մինչև որ մէկը նրան կ'ասէր՝ «յետ դարձիր», և նա յետ կը դառնար նոյնպէս անխորհուրդ, նոյնպէս յիմար դէպի մի այլ կողմ:

Եւ այսպէս անվերջ, մինչև շանսատակ լինէր մի պատի տակ:

Անշուշտ նա շուտով ինձ կը մոռանար, ինչպէս բոլոր նրանց, որոնց երբեւիցէ տեսել էր իր պաղած աչքերի մշտական մշուշի միջից: Ես կանգնեցրի նրան նա-յեցի աչքերին և ոչինչ չտեսայ: Հոգում ցաւ չունէր մարդը, քայլում էր ժամանակից ու տարածութիւնից դուրս ինքն իր համար, միշտ քաղցած, բայց անզգայ: Ես կանգնեցրի նրան և ոչինչ չտուի, նրա չորացած ու միշտ պարզուած ձեռքը ինձ զգուցնում էր և զայրացընում, կանգնեցրի հէնց այնպէս, գիտէի որ կը կանգնի: Եւ փախաւ...

Այդ փախուստն ինձ աւելի զայրեցրեց. մարդ է և փախչում է չգիտես ինչից, փախչում է, գուցէ, որովհետեւ քաղցած է... քաղցածները մի՞թէ փախչում են:

Ես հասայ և բռնեցի նրան.

— Ինչո՞ւ ես փախչում:

— Վախում եմ, նա կրկին ժպտաց:

— Ումի՞ց, ինձնից:

— Ամենքից, ամեն ինչից երկնքից, երկրից, քարից, պատից, շէնքերից, դռներից, փակ դռներից, վախում

եմ և քաղցած եմ, ճ, ես միշտ քաղցած եմ, միշտ էլ վախում եմ:

Նա դարձեալ ժպտաց:

— Դու քաղցած ես և վախում ես... ես բռնեցի նրա ձեռքը, ավիս մէջ զգում էի նրա վտիտ մատները, չոր ու սառն ինչպէս բրոնզից ձուլած: Բռնեցի և քաշ տուի յետևիցս: Նա քայլեց իմ յետևից հնազանդ կենդանու պէս:

Նա քաղցած էր և վախում էր:

Մենք երկար քայլում էինք և քաղցն ու վախը սողում էին մեր յետևից լռութեամբ, ինձ թւում էր, թէ ես լսում եմ նրանց մեղմ ոտնաձայնը, նրանց փսփսոցը:

Մի մութ նկուղում մենք նստեցինք քաղցը, վախը ես ու նա: Ես հաց տուի նրան. աչքերի մէջ զարմանք փայլեց, նա չռած նայում էր ինձ, շրթունքները կրկին ձգձգուեցին, մի բան էր ուզում ասել, երևի կատարւում էր նրա կեանքի ներդաշնութիւնը խախտող մի անսպասելի բան:

— ՍՈՒՍ և կեր:

Եւ նա սկսեց ուտել նախ անհամարձակ, ապա կատաղաբար: Ես նայում էի նրա ոսկրոտ, դուրս ցցուած ծնօտի շարժումներին, նրա ցնցուող ականջներին, այդ բոլոր խղճուկ մարմինն, որի իւրաքանչիւր թելը կարծես դոհանում էր, երբ կոկորդից ներս էր ընկնում մի պատառ: Երկար ժամանակ ես ուշադրութեամբ դիտում էի նրա ծնօտի անճոռնի շարժումները, նրա վտիտ պարանոցը, որ ամեն անգամ ձգւում, երկարում էր, երբ նա կուլ էր տալիս ծամուած պատառը, նրա չոր մատները, որոնք հացը բռնելիս, կաշում էին ինչպէս ճիրաններ այլ ևս երբէք բաց չթողնելու համար:

Եւ որքան շատ կերաւ նա, նրա քաղցը մի լափող, ոչնչացնող հրէջ էր:

Երեկոյ էր, նկուղն աւելի և աւելի մթնում էր, և խաւարի մէջ կամաց-կամաց լուծւում էր մութացիկի դէմքը, ես հազիւ էի տեսնում նրա ցնցոտիների մութ

զանգուածը, որ ծրագրուում էր որպէս մի գորշ աղբա-
կոյտ: Լուռ էինք. միայն լսուում էր նրա բերանի
չփչփոցը, յետոյ խաւար անկիւնում սկսեց ճռռացնել մի
ճպուռ, միակերպ տաղտկալի: Դրան առաջ լսուեց մի
կենդանու փնչփնչոցը. դա մի ծեր, բրդաթող և քաղցած
շուն էր, որին երևի դրաւել էր հացի հոտը: Նա կանգ
առաւ շէմքի առաջ և նայում էր ներս: Ես կիսախաւա-
րի միջից տեսնում էի նրա աչքերի փայլը. նա նայում
էր ագահութեամբ դէպի այն կողմը, ուր իր պէս մի
քաղցած կշտանում էր:

Ճպուռը ճռռում էր, մուրացիկը չրփացնելով կուլ
էր տալիս, իսկ քաղցած շունը փնչացնում էր և ցաւա-
գինօրէն հետո դրան առաջ առանց սիրտ անելու
հերս ընկնել:

Եւ ես մտածում էի և իմ մտքերն անսիրտ էին:

Ես մտածում էի, թէ ինչպէս դուրս քաշեմ այս
մուրացիկի հոգուց իր անխորհուրդ, յղկուած, կոկուած
տառապանքը, թունաւոր փշեր տնկեմ վրան և կրկին
դնեմ կրծքի տակ: Յետոյ նա կ'ոռնար, կը մռնչէր
ցաւից, թունաւոր փշերը կը ծակծկէին:

Եւ լաւ կը լինէր...

Ճպուռը ճռռացնում էր, քաղցած շունը հետո ու
փնչացնում, իսկ մուրացիկը հանդարտուեց, նրա ծնօտը
էլ չէր շարժուում, բերանը չէր չրփացնում, պարանոցը
չէր ձգուում:

— Կշտացմբ:

— Ես էլ քաղցած չեմ:

— Յիմար...

— Ինչո՞ւ ես յիմար ասում:

— Քեզպէս կերակրում են շներին, հասկանո՞ւմ ես,
այ նրան, որ դրան մօտ փնչացնում է և որին դու ոչինչ
չտուիր:

— Ես... ախր ես էլ մարդ եմ: Ես սկսեցի ծիծա-
ղել, բարձրաձայն վիրաւորական քրքիջով: Իմ ձայնից
ճպուռը լռեց, շունը կամացուկ քաշուեց:

— Դու էլ մարդ ես... հահ, հահ, հահ...

Ես երկար, երկար ծիծաղում էի այս մարդու վրայ, որ միշտ քաղցած է և միշտ վախում է։

— Հա, ես էլ մարդ եմ... ի՞նչ անենք որ այսպէս... ինչո՞ւ մի շան պէս... խօս ես մենակ չեմ... մենք այնքան շատ ենք... հաց տուիր, ինչո՞ւ ես ասում շուն...

Ես լռեցի. լսում էի. նրա կոկորդից բառերը դուրս էին գալիս ընդհատ-ընդհատ, խռպոտ մռնչիւններով, յետոյ նա կարծես սկսեց հեկեկալ, նրա հոգում բնած վիշտը զարթնեց և դազանի պէս չանգոռւմ էր կուրծքը։

Նա ոտքի կանգնեց ես էլ հետևեցի նրան, մենք դուրս եկանք նկուղից։ Խաւարի մէջ ես լսում է նրա մեղմ հեծկլտանքները, որոնցից ցնցւում էր նրա մարմինը, նա առաջ շարժուեց, քաղցած շունը այնտեղ էր, կամացուկ քայլեց նրա յետևից։ Նա յանկարծ լռեց յետ դարձաւ և ձեռքի ահագին մահակով կատաղաբար հարուածեց կենդանուն. շունը կաղկանձեց և տեղն ուտեղը պառկած մնաց։

— Հանգստացիր, այդպէս լաւ է քեզ համար։

Նա դարձեալ առաջ շարժուեց, նեղ դալարուն ու խաւար փողոցների մէջ նա մոմուում էր, հեծկլտում ու հեկեկում։ Ես քայլում էի յետևից և հաճոյքով ականջ էի դնում իմ նմանի տառապանքի ճիչերին։

Այն կոկուած, յղկուած ցաւը, որ նրա հոգու մէջ կծիկ-կծիկ պառկած էր սառած օձի պէս, ձգձգւում, զարթնում էր։

Դուրսը խաւար էր. անասող երկինքը սև ամպերով կախուել էր վար, երկրի վրայ և փսփսում էր կտուրների հետ, և մարդը քայլում էր ու հեծկլտում։

Նա դժբախտ էր և ես գոհ էի. ցաւի եղբայրներ էինք։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ